

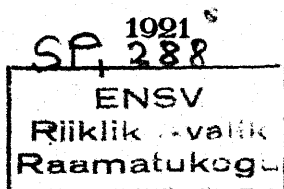
# EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMKOND: J. AAVIK, A. R. CEDERBERG, M. J. EISEN,  
V. GRÜNTHAL, J. JÕGEVER, A. JÜRGENSTEIN, L. KET-  
TUNEN, J. KÖPP, J. LUIGA, A. SAARESTE

TEGEV TOIMETAJA **J. W. Weski**

VIESTEISTKÜMNES AASTAKÄIK



EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

## EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1921

XV AASTAKÄIK

№ 7

## Jakob Mändmets.

Tema 50. sünnipäeva puhul 29. juulil 1921.

## I.

Kui mõni anderikas kirjanik suure kultuurirahva seas esialgu, kõigest talendist hoolimata, üldist tunnustamist ei leia, siis on see arusaadav seal, kus võistlus kümnete miljonite inimeste seas igal põllul ääretu suur või kus geenius oma kaasaeglastest paar põlve ette on jõudnud, nii et temast kohe ei suudeta aru saada. Kuid kuidas meie Eesti miljonilise rahva juures niisugune armastusvääriline ilukirjanik, nagu Jakob Mändmets, võrdlemisi väikest tähelepanu on võitnud, kuna mitmeid tühje kotte arvustus vägisi on püüdnud püsti ajada, see on juba enam kui imelik. Jakob Mändmetsa õitsev fantaasia ja tõsine sügav tundeilm on nagu selleks loodud, et laialist lugejate hulka leida. Ta on ka omale nähtavasti laialise austajate ringi lugejate seas võitnud, kuid et arvustus temast nii vähe on kõnelnud, see ei näita mitte Jakob Mändmetsa nõrkust, vaid nõrkus seisab kuskil mujal ja suurelt osalt ka meie olude oma-pärasuses.

Mis eriti minusse puutub, kes ma ka vahel arvustusega tegemist olen teinud, siis tunnen ennast täna, kus sulle selle artikli kirjutamiseks kätte võtan, Jakob Mändmetsa ees süüdlasena. Kuid ma pean oma väbanduseks pehmen-davaid põhjusi ette tooma, mis juba sellepärast tarvilik on, et minu tänast kirjutust mitte pidupäeva tujuga seletada, vaid seda tõsise mõtteavaldusena võtta, mis ma valmis olen ka kõige äripäevalisemal meeleolul kinnitama.

Miks ei ole mina lugejate tähelepanu kirjaniku peale juhtunud, kes minule sisemiselt nii sümpaatlik on? Ma olen Mändmetsa tunnud ainult tema esimeste juttude järele, nagu „Salasüüdlane“, „Rasked patud“ ja „Tulesse“. Nendes on aga nii palju valmimatust ja Andres Saali aja-

looliste juttude mõju, kuhjatud sündmuste rägastikku, sentimentalismi ja vähe isikute iseloomustust, et see palju vaimustust ei äratanud. Õnnetuseks ei olnud mu kätte sellest esimesest ajajärgust siia maani mitte puutunud väikene raamatukene „Õitseliste jutud“, mis minule selle suure luulerikkuse oleks silmade ette laotanud, mis juba algajas Mändmetsas nii palju oleks töotanud. „Juhisaare kiriku kellamees“, millega tema ilmumisel „Postimehes“ väga pealiskaudselt tutvusin, nagu kunagi ajalehe katkendites ilmunud kirjatööga, näitas küll tugevat edenemist, kuid kuidas öeldud, ühepäeva-liblikana ajalehes ei suutnud ta oma täit muljet avaldada, loetavana õhtutel päevatöö väsimuse tundidel. Ja siis neelas aastate jooksul ajalehe Moolok mu tööjõu ja tähelepanu niipalju ära ja pööras huvi ilukirjanduse pealt niipalju teisale, et ma Mändmetsa uemate jutukogudega, nagu „Hingekarjane Römer“, „Meri“, „Isa talus“, „Küla“ jne., rääkimata veel ajalehtedes ja albumites laiali pillatud jutustustest, kas väga pealiskaudselt tutvusin või neid aga mitte sugugi tundma pole saanud. Sealjuures rikkus aga just kogu „Viirastused“, mis mul õnnetuseks kätte puutus, oma moodsa linnaelu ainetega, mis mitte Mändmetsa tugev külge ei ole, üldist saadud muljet oma jagu.

Ja nii tõuseb minu silma ette Jakob Mändmets täna, kus tema uuemad kogud „Isa talus“, „Küla“, „Hingekarjane Römer“, „Meri“, „Kodumaa jutud“, vanematest „Tee lahk-mel“, „Sakste pulmas“, „Talgud“, „Tont“, „Vana käsikiri“, „Oma õuest“ j. t. mu ees koguna laual seisavad ja aega on neid suvepuhkusel täie mõnuga maitsta, üsna uues suuruses. Kui tema juttusid (pean tähendama, et albumites ja ajalehtedes laiali ilmunutest mul kaugelki veel kõik kättesaadavad pole olnud), kronoloogiliselt gruppeerida, kasvab autor väikestest oludest üsna silmanähtavalt ikka suuremaks ja leiab viimaks oma õige ala kätte: intiimse külaelu novelli, milles tal Eestis võistlejat ei ole ja mille viimastes töodes sugugi liialdus ei ole teda tükati Anton Tšechovi kõrvale seada.

Ma usun, nõnda kui minu käsi Jakob Mändmetsaga on käinud, on see veel vist nii mõnegi arvustajaga sündinud. Mändmetsa esimesed kirjastajad kannavad vist suure osa süüdi, et autor nii vähe omale tutvust on omandanud. Nad ei ole tema laialisemaks tutvustamiseks pea mitte midagi teinud.

Ja sinna juurde tuli uus moodne vool, millele küla-novell midagi ajast jäänud asja tähendas. Ja Mändmets

ei kuulunud ju nendesse rühmitustesse, kes ainult üksteist tundsid, ülistasid, resp. viimasel ajal maha tegid.

## II.

Olen sellepärast rõõmus, et ma „Eesti Kirjanduse“ toimetajalt ettepaneku sain Mändmetsa 50. sünnipäevaks artiklit kirjutada, et ma selle toimetuse kaasabil suurema osa Mändmetsa töödest kokku ja suvepuhkusel mahti sain neid läbi töötada. Nii avanes mulle võimalus, kui ka hilja, kirjandusearmastaja publikumi tähelepanu juhtida ühe kõige viljakama ja kahtlemata ühe kõige anderikkama Eesti ilukirjaniku peale, keda tõesti lugeda maksab, keda mitte palja patriotismi pärast ei pea lugema, vaid keda lugeda võid täie mõnuga, et oma siseilma rikastada tunnetega ja muljetega, mis meile nii omapärased, mis voolavad nagu kuivaksjäämata allikast, nii ilma vaevata, et tema produktsiooni küllusest aimustki vaevahigi tilka ei leia. Mändmetsa lugedes on sul tunne, et tutvud ausa ja südamliku inimesega, kellel vähematki maneeeri, alpust, auahnust ega kildkondlust küljes ei ole, vaid kes produtseerib produktsiooni enese pärast.

„Jakob Mändmets on sündinud 17. (29.) juulil 1871 Saaremaal Kärla kihelkonnas, Kärla vallas, Suurepere talus. Otsata suured metsad piirasid tema kodukohta; vaba loodus, laane saladusline häälitsemine hüüdsidki ehk poisekese hinge varakult ilutsema, tegid temast kirjaniku — Mändmetsal on oma ütluse järele isamajast väga armsad mälestused“ — nii kirjutab A. Kitzberg tema lühikeses eluloos „Postimehe albumis“ 1907. Tähendaksin nende stiimulite juurde, mis Kitzberg siin õigusega nimetab, veel mere mõju, mis noore saarlase hingesse nähtavasti kustumata jäljed on jätnud, sest vaevalt oleks ilma selle mõjuta ilmuda võinud tore jutustuste kogu „Meri“ ja suur hulk intiimseid kirjeldusi merest, järvedest, saartest, kalapüügist ja järvevaimudest, mis salapärasest mere kohinast ja järve põhjast elu on saanud.

Oleks aga eksitus uskuda, et mets ja vesi oma külgetõmbejõuga igast noorest inimesest kirjaniku või kunstniku teevad. Ka Morando Morandiini on oma vaimustuse metsadest, mägedest ja kaljukoobastest saanud ja Jüri Rumm kahtlemata niisama loodusest. Ma panen sellepärast pearõhku veel Mändmetsa ütluse peale, et temal väga armsad mälestused on oma isamajast. See ütlus ei tähenda muud, kui seda, et Mändmets on sündinud juba luuletaja eeldustega, et ta hea inimene on, kes meeles peab seda,

mis kaunis, ja unustab selle, mis vastik ja paha. Inimene võib ainult seda kirjanduses edasi anda, mis temal enesel olemas. Jaan Oks näituseks ei mäleta Saaremaalt midagi muud, kui ainult seda, mis seal vaesuse, mustuse, roppuse ja harimatuse poolest leida; tema mälestustest võib välja lugeda ainult seda, mis tunnistust annab vihkamisest ja põlgusest, mis temal Saaremaa, oma kitsama kodumaa vastu on. Ei ole ka sellepärast asja Jaan Oksa „filosoofiast“ ega anderikastest paradoksidest, mida ta ohtralt pillub. Tema ei ole suutnud oma sapise iseloomuga, mis temale loodus eluteele kaasa annud, ümmargusele elu- ja ilma-vaatele tõusta ega kirjanikuks valmida. Ühekülgne terav intelligents ei ole veel kedagi kirjanikuks teinud, küll aga intelligents, mis paaritatud on sügava ja healoomulise tundeilmaga, mis ainult kehaliselt ja vaimliselt täisväärtuslisest indiviiduumist leida. Tihti on ülistatud anormaalset ja kehaliste defektidega, vigustega inimesi, nagu see muu seas ka Jaan Oksaga uuemal ajal mitmel puhul on sündinud, et seda kõrgemaks säärase inimeste vaimu tõsta. Kui seda teeksid vanad usklikud dualistid, siis saaksin sellest aru, kuid täitsa ebaõnnestanuks tuleb lugeda niisuguseid arvustuslisi manöövreid moodsate meeste poolt, kes ometi peaksid teadma, missuguses vahekorras seisavad keha ja vaim. Just see raudvara, mis vanemad edasi annavad, on suuresti otsustav tulevase arenemise suhtes. Muidugi peab ümbrus looduse ja inimeste poolest niisugune olema, et ta väljarenemist teatavates sihtides ei takista, vaid edendab. Ja seda on Mändmetsal nähtavasti olnud isamajas, kust temal pärit on head mälestused, ja seda maja ümbritsevas looduses.

Oma esimese hariduse sai Mändmets Kärla kihelkonnas ja siis Kaarma seminaris, kus Th. Undritz, J. Zimse kasvandik, kooliõpetajaks oli. See soliidne ja metoodiline kasvatus ja haridus, mis Th. Undritzi arvesse tuleb panna, annab ennast Jakob Mändmetsas igal pool tunda, aga ka Undritzi Eesti keele nõrkus teiselt poolt, mis Mändmetsa esimeste tööde lauseehituse kõige rahvaliku suure sõna- ja ütluste - tagavara ja pildirikkuse juures sõnastuse järje poolest väga saksamaitseliseks teeb, iseäranis pikemates lausekoondustes, kus ütlus pikkadest kõrvallausetest üle ikka lause lõppu viiakse. Oma uuemates töodes on Mändmets sellest pahest vabanenud.

Seminarilõpetamise järele oli Mändmets lühikest aega rahvakooliõpetajaks Saaremaal, siis kümmekond aastat Kose kihelkonnas, Tallinna läheduses, kust ta viimaks üle läks ajakirjanduse-põllule.

Jakob Mändmetsa koolimehe-ajajärgust saadud muljetele võlgnevad nähtavasti mitmed novellid oma olemasolu, nii näit. „Juhisaare kiriku kellamees“, „Kakskümmend viis aastat“ (kooliõp. Hans Puksovi juubel), „Vana käsikiri“, „Tont“, „Sakste pulmas“, „Talgud“ jne. Tema tervest ja iseseisvast iseloomust annab sealjuures asjalugu tunnistust, et temale midagi koolmeisterlikkust sellest ajajärgust külge ei ole jäänud.

Õnneks ei ole ka kartus, mis A. Kitzberg 1907 avaldas, mitte täide läinud. Kitzberg kirjutas tol korral, Mändmetsa kui ilukirjaniku pärast õigusega mures olles:

„Temalt tohiks ilukirjanduse-põllul veel parematki loota, kui — ajakirjanduse Moolok teda ära neelamas ei oleks. Kirjanik, kes toimetuselaua tüütava töö külge naelutatud, imetakse peagi välja ja läheb kirjandusele kaduma.“

Õnneks ei ole seda sündinud. Jakob Mändmetsa paremad tööd on just tema ajakirjaniku-põlves loodud. Muidugi ei taha ma seda ütelda, et Kitzbergi kartus asjata oleks olnud. Vististi oleks J. Mändmets ilukirjanikuna vahest veel sügavamaid vagusid võinud ajada ja ennast enam võinud vaimliselt koondada, oleks tal oma juttude loomiseks rohkem aega käes olnud. Teiselt poolt ei või aga vististi mitte salata, et linna asumine J. Mändmetsale mitmeti kasulik on olnud, ja tema talenti, iseäranis tehnilisest küljest, edendanud, sest suurem sissetulek, mis kibeda puuduse kõrvaldab, kokkupuutumine teiste kirjanikkudega oli kasulik ja eneseharimise-võimalused suurenesid siin märksa; iseäranis selle jõuka lehe juures, kus Mändmets viimasel ajal töötab, ei ole teenistuseoludes mitte väga palju „väljajämemist“.

### III.

Läheme nüüd J. Mändmetsa produktiooni juurde tagasi, siis leiame, et tema algusest peale oma tõsist ala mitte kohe ei leidnud, vaid, nagu suurem osa noori, teiste eeskujude mõju all seisis. Oma esimese jutukese avaldas ta oma ütluse järele „Postimehes“, vist sellel aastal, kus Tõnisson toimetajaks astus (1907). Suvitusel viibides ei ole mul võimalik seda juttu hobusevarsa kohta, mille pealkirja autor isegi enam ei mäleta, kätte saada, niisama nagu suurem osa jutukesi, mis ajakirjades laiali, mul käepärast ei ole; ma otsustan enam esimeste suuremate tööde järele, mis ise- raamatutes on ilmunud. Need on 1900 ilmunud suurem jutustus „Salasüüdlane“, 1901 Ploompuu kirjastusel trükitud isamaaline jutustus „Tulesse“ ja 1902. aastast (ka

Ploompuru juures) „Rasked patud“. Need on, iseäranis ajalooline jutustus „Tulesse“, nähtavasti A. Saali ajalooliste jutustuste mõju all. Neist pikematest, aga nõrkadest juttudest ei maksa üksikasjaliselt kõnelda. Kõigis neis on head fantaasiat näha, kerget leidlikkust sündmuste poolest. Just kui Saali juures, otse kuhjuvad sündmused, ootamata ja imelikud juhtumised, aga iseloomu kujutamist on veel vähe ja naiivsust ja sentimentalismi üleliia. „Salasüüdlase“ ja „Raskete pattude“ juhtivaks mõtteks on aususe ja õigluse võit kurjuse, kavaluse ja nurjatuse üle. „Tulesse“ on ajalooline jutustus Eesti minevikust, nii 1600.—1640. aasta paigust. Jutu aluseks ei ole Mändmetsal, mitte nõnda kui Bornhöhel ja Saalil, mingisugused suuremad ajaloolised sündmused ja võitlused, vaid enam sisemised, intiimsemad olud. Nimelt katsub kirjanik kujutada Eesti paganausu võitlust sissetungiva pealiskaudse ristiusuga, mida viimast tema kuulutajate elu alatasa diskrediteerib. Jutustuse peakohal seisab salajane paganausu preester „kulutark“, noor armastaja paar Peeter ja Mari ja keegi kaugema vaatega sakslane Arvid Erbenstein ühel pool ja selleaegsed toored mõisnikud teisel pool. Asi läheb nii, et vana kulutark Peetri endise rahvuslise usu poole meelitab, kuna Arvid Erbenstein ilusa Mari oma ja ristiusu poole jõuab tõmmata. Lugu lõpeb sellega, et vastased kulutarga ja Mari kui nõiad tuleriidale toimetavad, kust Mari küll vahva abi varal pääseb; kuid kulutark langeb tule ohvriks, Arvid läheb sündmuste keerus nõdrameelseks. Ühenduse puudusel ja loiduse tõttu rahvas seas jääb rahvusline paganus toorestele, kuid energilistele ristiusulistele alla.

Nagu juba sellest lühikesest sisutähendusest näha, ilmub Mändmetsa ajaloolises jutus suurem kalduvus psühholoogiliste probleemide poole, kui seda Saali juures leida. Kuid väljatöötamine ja materjali koondamine ühiseks peamõtteks on veel nõrk, nagu ka teise kahe pikema jutu juures, nii et need kui noorusea tööd elujõulised ei ole.

Palju paremad, sest vististi noore luuletaja jõule ja iseloomule kohasemad, on umbes selsamal ajal sündinud kaks novellikogu külaelust „Koduküla vainult“ ja „Oma õuest“ (mõlemad ilmunud Ploompuru kirjastusel 1900). Nõrgemate seas on siin juba mõned õige head asjad, nagu juba varemini „Postimehes“ ja pärast ka teistes kogudes ilmunud „Juhisaare kiriku kellamees“ ja „Nina rannalt“. Need jutustused näitavad kohe, kus Mändmetsa peatugevus seisab: mitte pikemas romaanitaolises kompositsioonis (võib olla, jõuab ta sinna tulevikus), ei ajaloo elustamises;

vaid oma aja realistlikus külanovellis. „Juhisaare kiriku kellamees“ tõstab Mändmetsa kohe meie kõige paremate jutustajate sekka. Siin on nii palju rahvaelu tundmist, lihtinimese peenikest hingelist mõistmist, huvitavat kodumaa looduse kirjeldust, elavat ja huvitavat jutustusannet, tasa-kaalus seisvat eluvaadet, missugused omadused autori juures aastate jooksul ikka rohkem ja rohkem täienevad. See on tükk tõsist kodumaa elu lähedast minevikust, mis Juhisaare kellamehe kurbloolusega lugeja silma eest mööda läheb. Kellamees oma kohusetruudusega ja ametiarmastusega, vana Saksa-soost õpetaja oma patriarhaalsusega ja puuduliku rahvakeelega, keda tema vanadusest lugupidamine koguduses veel püsti hoiab, mida aga mitte enam selleks ei jätaku, et mõisnikkude abiga oma nõrka ja andevaest poega kogudusele vastuvõetavaks teha. Sest siit on juba uued tuuled läbi puhunud ja Eesti soost noormehe jutlus, mida kogudus kord kuulnud, on rahva nõudlikumaks teinud. Mõisnikkude abiga aetakse küll noor pastor kantslisse ja ta pääseb naiste vägivalla käest, kuid populaarseks ta ei saa. Vana kellamees, kes noore õpetaja vastaste seas on, lastakse ametist lahti, tema ja uue kellamehe vahel tõuseb kellatornis ameti üleandmise päeval tegelik konflikt. Ja kõigi nende temale põrutavate sündmuste tagajärjel poob vana kellamees enese üles ja ta maetakse enesetapjate põlatud platsile.

Juba see jutustus üksi tooks Mändmetsale tõsiselt võetava kirjaniku nime. Niisama on kena veel neissamus nimetatud kogudes leiduva jutu „Nina rannalt“ elav rannarahva elu kirjeldus.

Rikast fantaasiat ja peenikest loodusetundmist ja armastust leiame veel selsamal 1900. aastal ilmunud „Õitseliste jutukestest“. Kuuest jutust, mis selles kogus leidub, meeldib mulle iseäranis väike jutustus „Ühest sipelgast, kes oma sugulastest lugu ei pidanud“, siis „Kukru kivi“ oma muinasjutulise rikkaliku ja õrna kujutusvõimega. Nagu ära eksinud nende muinasjuttude sekka on selles kogus novellet „Oru ääres“, kena lihtne armastuslugu noore külapoisi ja neiu vahel, kelle armulugu linna noorisand oma „linnakultuurilise“ valskusega küll sega-da suudab, aga mitte hävitada ei jõua.

Kena edusammu (küll mitte parem Juhisaare kellamehest) teeb Mändmets 1902. aastal pikema külajutuga „Tont“. See on jälle realistlik kirjeldus meie esimeste aegade omavalitsuslisest külaelust. Tekivad parteid vallas ja võitlus mõju pärast nende ninameeste vahel, kusjuures



parteide tekkimise aluseks mitte veel lahkuminevad majanduslised või poliitilised vaated ei ole, vaid isiklikud võimude ja mõjupüüed. Iga vallapool tahab vallamaja oma ukse alla ehitada — asjalugu, mis nii mitmeski vallas esimesed parteilõhed on toonud. See on ladus jutustus, ehk küll lause-ehitus kohati veel veidi saamatu ja lohakas on ja Saaremaa kõnekäänud õige tihti liialt domineerivad. Ka psühholoogia jutu lõpus lonkab minu arust veidi, kui energiline, auahne ja uuendustenhõudja vallavanem Peet viimaks valla vargaks saab.

1903. aasta toob külanovellide kogukese „Talgu d“. Juttude seast paistab teistest kaugelt paremana välja tiitlijutt „Talgu d“. Seal on hea kirjeldus sellest, kuidas vanasti mõisas talguid tehti ning rahvast joodeti ja kuidas härrased seal rahvast pärast tööd lõbustasid. Talgud lõpevad traagiliselt, sest külupoiss Jüri, kelle armukese noor mõisaomanik nähtavasti ära on avatelenud, nii et neiu Jüriga tantsima ei lähe, vaid pooljoobnud mõisnikuga, lööb sõnavahetuses härra uperpalli, põgeneb siis ja pistab mõisa lauda meelepahaga ja ebakaines olekus põlema. Lihtne ja otsejooneline traagika, nagu seda meie maaelu küllalt tunneb.

Teised jutud selles kogus on vähema väärtusega, ehk küllgi tähelepanu teenib „Madis“, ihnus vanapoiss, kelle hing pärast surma oma matuseid vaatleb. See aine vähemalt annab tunnistust elavast fantaasiast.

Väga kena on 1904. a. ilmunud pikem minanovell külaelust „Vana käsikiri“. Külakooliõpetaja omandab kuidagi ühe käsikirja, mis tuttava vennastekoguduse asutaja krahv Zinzendorfi oma. See käsikiri saab tema õnnetuseks. Käsikirja on kohalik õpetaja kord oma näppu saanud ja avaldab sellest osad trükis. Keegi nurgaadvokaat seletab kooliõpetajale, et tema protsessi võidaks selle loata avaldamise pärast kuni 10.000 rbl. kahjutasuni. See tol ajal suur summa segab vaese külaharitlase pea, toob konflikti tema perekonda. Naine, vana vagatseja taluomaniku tütar, saab asjast omal viisil aru, leiab, et rahanõudmine seesuguse asja eest õige ei ole, leiab, et mees säherduste asjade ajamisega lohakaks on jäänud, kooliõpetaja satub oma protsessitahtmisega kirikuõpetaja viha alla, see kihutab mõisniku tema vastu üles, kelle päralt kooli maad. Mõisnik tahab kooli maad ära võtta ja vald, kes sellest kahju kardab, laseb tubli kooliõpetaja ametist lahti; äi viib oma tütre ühes lastega ära. Vana käsikiri on mehe hävitanud, kes küll oma perekonna-elu pärast veel metsavahi kohal kokku lapib, kuid lõõgist hingeliselt enam ei toibu.

Ehk küll siin jutustuse keel endistest pahedest nikaugale veel vaba ei ole, kui pärastise Mändmetsa juures, on see jutustus psühholoogiliselt siiski õige hea. Kõik areneb loogiliselt kergesti, loomulikult. Ümbruse kirjeldus on hea.

Järgmistel aastatel valgub Mändmetsa produktsioon enam üksikutes juttudes ajakirjadesse ja mitmesugustesse väljaannetesse laiali, mida mul kõiki praegu võimalik ei ole kätte saada. Nimetan ainult mõne, nagu „Häbitundmata Viiu“, mis „Külakaker I“ sees 1904 ilmus. Ilus, süvenenud hingelise tundega novellett, kus rikas perepoeg teenija Viiu ära eksitab ja maha jätab, kuna tütarlaps ennastsalgavalt oma eksitaja au eest enese ohverdab; siis „Lihtne lugu“ Lilienbachi „Edasi II“ sees, ka realistlik külajutuke veidi poliitilise maiguga; siis väga hea novell „Ei ole aega“ Lilienbachi „Mõtted I“ sees (mõlemad 1909 ilmunud). Viimane kujutab kaardimängu kire hävitavat mõju perekonnas.

See oli kõik nagu ettevalmistus-ajajärk. Oma täiel võimise kõrgusel ilmub Jakob Mändmets nüüd uuemate iseloomulikkude juttude kogudega, mille keskkohaks igas kogus mingisugune üleüldine koonduspunkt on võetud, mida üksikud uudisjutukesed lähemalt selgitavad ja kirjeldavad. Niisugune kogu on ilma ilmumisaastata juttudekogu „Küla“, „Maa“ kirjastusel (uustrükk piltidega nädalikirja „Tallinna Kaja“ II (1915.) aastakäigust). See kogu sisaldab 146 leheküljel 16 kirjeldust-jutukest, mis kõigiti tähelepanemisvääriksed. Siin esineb Mändmets juba stiililiselt täitsa laitmata oma teiste endiste headustega.

Esimene pala on pühendatud küla üleüldisele kirjeldusele, tema looduslikule seisukohale ja rahva üldisele meeolule ja hariduslikule tasapinnale. Siis järgnevad üksikasjalised pildid küla ümbritsevast metsast, oodatavast õnnistavast vihmast, kevadesest külviajast, targast kaevu-võtjast (veetsijast, kaevukohast), kütise tegemisest, karjalaskmisest kevadel, kusjuures iseäranis tore kirjeldus karja pullile, sõnnile ja tema võitlusele naabrikarja esindaja vastu osaks lastakse saada. Küla traditsiooniline kõrts saab kirjelduse osaliseks, niisama kurja metsavahi neetud maja, mille tagakiusatud vaene lesk ära neednud. Kirjeldatakse siis küla elanikkude üksikuid tüüpe: vallavanemat, saamatut, tuima ja tagurlist peremeest, kes kõigile uuendustele vastu on, nõdrameelset meest, kes igal sügisel tormide aegu oma 30 aasta eest uppunud poega otsib, küla „spordimeest“, Jõeääre Madist, kes nii kirglik kalapüüdja

on, et ta suurt haugi taga ajades heinad saadus vihma kätte jätab, lastakse vana varest kadunud laant taga kurta, ja kogu lõpetab novell „Teelahkmel“, kus linnas õppija küla-noormees, kes jõuluks aastate järele koju tulnud, oma uute vaadetega, mis ta linnas omandanud, isaga vastamisi läheb, kes külas juurdunud arvamistest vankumata kinni peab. See on harmooniliselt korraldatud kogu, jäädava kultuurihistoorigilise ja kirjanduslise väärtusega.

Sellele kogule järgneb niisama väärtusline „Isa talus“ (1913). Siin on vähem talu kirjeldust, kuid väikesed jutud, mis talus ja ümbruses juurduvad, tutvustavad meid iseäralise õhkkonnaga. Need jutud on juba meisterlikud meie oludes ja kutsuvad vägise võrdluse Tshehoviga välja. Silma paistavad iseäranis „Pulmalipp“, „Käiv õlu“ ja „Ünd“.

„Noor-Eesti“ kirjastusel ilmub 1914. a. J. Mändmetsa üks väärtuslisem juttude kogu „Meri“. Nagu „Küla“ kogus küla, nii seisab siin saarlasele niisama tuttav meri novellikogu keskkohas. Meri vajutab ranna- ja saartelanikkudele oma pitseri peale ja valdab nende hingi. Otsejooneline, puhtasüdameline, aga armuheitmata valju nende vastu, kes traditsioonse moraali vastu eksivad, on mererahvas. See paistab kõige selle väga kauni novellikogu üksikutest juttudest välja. Saladusline, tormi ajal hirmus ja halastamatu, vaikusel sügav ja ääretu meri võtab inimese hinge nii kinni, et see ilma temata ei mõista elada. Novellis „Meri ja armastus“ võidab meri armastuse naise vastu. Noor vaene meremees Anton ei püsi igavuse pärast oma armastatud naise juures õnnelikus abielus. Teda kutsub tormikohin võitlusesse elemendiga, kus ta surma saab. Noor lesk tütrekesega ootab teda asjata koju. „Lainete laul“ meelitab poisikese Ennu hädaohtlikule sõidule tormiga. Üks ilusam jutt on kogus „Katkiraiutud kaljas“. Rikas ja vaene meremees võistlevad noores eas neiu pärast ja jäävad kogu eluajaks vastolusse. Rikas, Andres, võidab neiu, aga pärast vahetuvad osad. Vaene ettevõtja Laas saab rikkaks, Andres läheb tagurpidi. Kui Laas omale esimese suurema sõiduriista, kaljase, külas ehitab ja see juhtumine terve rannaküla lugupidamist tema vastu tõstab, peab Andres laevaehitust demonstratsiooniks enda vastu, on vihane ja kade, ei lähe uut kaljast vaatamagi. Kord juhtub ta õõsi sealt mööda minema. Ilusat sõiduriista nähes valdab teda meeletu viha ja ta raiub kõigi meremeeste kõlbliste kommete vastu kaljase küljelauad puruks. Kahju on parandatav, kuid Andrese ärkav ja kainenunud südametunnistus ei anna temale rahu enne kui surmas.

Õigejooneline, armuheitmatu on saare elanik Jaan Lenström, kes oma noore naise, keda arvab võõra noormehega keelatud sõprust pidavat, vanade saarlaste kombe järele lootsikuga tormisele merele lükkab, et tervet saart ja ennast kahtlusest puhastada. Ilusasti joonistatud on siin noore naise, Lenströmi ja teiste saare-elanikkude naiivsed, otsekohesed, ausad iseloomud. Mererahva otsekohest iseloomu avaldab ka „Velsandi plika“, kes väikese armumängu järele, mida suurelt maalt tulnud intelligentne tuletorni juht lõbusaks vahejuhtumiseks loeb, lainete süles surma otsib. „Meri“ on väärt auga iga kultuurirahva ilukirjanduse kõrval seisma. Siin ilmub jällegi tore ja pildirikas Mändmetsa rahvalik kirjaviis, mis näit. kuulujuttude sündimist järgmise lausega kujutab: „Kui sa siis pärast küsid, kust nad tulid, siis on nad nagu ümberlükatud seemed, mille ühtegi kändu ei saa näidata.“ — Kalameeste majad „lommutavad seal argelt voogude lähedal, nagu haudujad vesilinnud oma pesadel“. — „Pingulekistud, elev meeoleolu peletas une nagu üleshirmutatud vesilinnu pilliroost.“

Iseäralik on kogu novelle üldpealkirjaga „Hingekarjane Rõmer“ (1917). Niihästi esimene, novellikogule nime andev jutt kui ka teised jutud sellest kogust asuvad iseäralisel psühholoogilisel alusel. Vanast õpetaja-perekonnast pärit olev, kõval välismoraali alusel seisev (peale noorusea pattude likvideerimist) hingekarjane Rõmer satub hingelisesse konfliktiks muinasjutulise kodukäija neiuga, kes ühest rüütlihaust väljas käib ja oma nõidusliku iluga vana hingekarjase vangi võtab, nii et see teda igal ööl unes näeb ja viimati kuutõbisena tema järele külmal talvel välja surnuaiale läheb, kuhu ta külma kätte sureb. Ka teistes juttudes on erakorraline hingeolu valitsemas. „Patune naine“ muretseb omale armastusest suguvõimetu mehe vastu väljastpoolt lapse, sellega mehele õnne majasse tuues, mis saladuse väljatulekul küll kipub purunema, kuid teineteise hingest arusaamise varal kõveneb. Üksteise hingeolust mitte arusaamine loob selles novellide kogus suurema osa konflikte. Nii lähevad „Mülkas“ kaks armastajat õnnetult lahku oma ümbruse keelepeksmise algatusel, sest et nad teineteist ei mõista. Vana hea Paadi talu peremees Juhan ja tema niisama hea väimees (novell „Head inimesed“) ei mõista teineteist puhta headuse pärast. Väimees tahab äialt kõik töömured ära võtta, et tal lõbus vanapõlv oleks; äi näeb selles enda meelega kõrvaletõrjumist, leiab enese ilmas ülearuse olevat ja poob enese halvas meeoleolus üles. — Jõuka käsitöölise Rimmelga („Väljarändaja“) peale mõjub

tema maja juurest mööda ehitatud raudtee igapäev mööda-huikaja rong nii iseäralikult, äratav temas niisuguse iha, tungi kaugusesse, et vanas eas veel maja ära müüb, oma äri likvideerib ja välja rändab rongiga, ei tea isegi õieti — kuhu! Ka teistes selle kogu juttudes on oma iseäralik võluv hingeolu. Nii on novellis „Vana püss“ ühetasa huvitavad saladuslik kelm vallavanem-hobusevaras ja vana kandimees Jaak, kes ta viimati oma armastatud hobuse vargusekatse puhul maha laseb. Jutus „Leena“ huvitab ka väga selle naisterahva iseloom, kes oma esimest meest, tiisikushaiget köstrit, nii sügavalt armastab, et ta ilmaski enam mehele ei taha minna, kuid õige ruttu niisamasuguse vaimustusega robust-elujõulisele metsahärrale ja selle surma järele kellelegi nahaparkijale mehele läheb. Oleks see Leena kujutus mingisugune paroodia naistesoo peale, oleks ta vana teema ja ilma suurema huvitusega. Mändmets käsitleb seda teemat aga tõsiselt puhtnaiseliku hingeolu alusel ja mõistab ta väga huvitavaks teha, sest tahtmata seab ta siin vastolusse meie lühikese elu tema veel lähemate tundmustega kõigeväelise ja lõpmatu ajaga, mis kõik haavad parandab.

Novellide kogus „M a a j ö u d“ (1918, äratrükk ajalehest „Maaliit“) pöörab autor uuesti tagasi küllasse, kus ta armsam asupaik. Novell „Maajõud“ on väike romaanike, umbes nagu Fr. Tuglase „Suveöö armastus“, kuid tema näitab maa jõudu, mis linnast tulnud suvitaja suure hooga oma poole tõmbab, kuna Tuglase novell enam sihita ilutsemine on. Teised kaks juttu „Talupoeg“ ja „Tõnis Krootus“ demonstreerivad sedasama maa vääramata külgetõmbamisjõudu vanade põliste talunikkude juures, kes vanadusjõuetuse pärast maast, mida nad armastusega harinud, peavad lahkuma, aga seda teha ei suuda. Neil kahel väikesel novellil on otse dramaatiline hoog ja raskus.

Vaheajal on Mändmets ka kogu novellisid linna elust „Viirastused“ kirjutanud. Ka need on tema viimase aja virtuositeediga paberile visatud, vormi poolest laitmatud, kuid sisuliselt jäävad nad kaugele taha Mändmetsa küla-ja mererahva juttudest. Siin ei ole seda kodust ümbrust, aluseks on kõigil armastuse kerge flirt, kuigi vahel raskete tagajärgedega. Psüholoogia keerleb siin enamasti kitsa küsimuse ümber, kas võib korralik abielumees omale kõrval ka teist, enam hingelist armastust soetada. Et kõik need novellikeseid peale selle veel minajutustused on, siis tunduvad nad koguna veidi kergelt ja peaaegu renommeerivat laadi, mis mitte eht Mändmetsa ei esita.

Mändmets on ka dramaatilisi katseid teinud. Neist on „Kosilane“ (1905) üsna nõrk, teine — „Ema,“ 4-vaatusline kurbmäng (1916), õige sisukas. Ta käsitleb nimelt vastolu ämma ja minija vahel, kes poja ja mehe armastuse pärast võitlevad, ülepea sugulise ja vanema-armastuse vahekorra, mis üks sügavamatest hingeelu probleemidest on. Sellest hoolimata ei usu ma mitte, et „Ema“ näitelaval mõju suudaks avaldada. Ta on vähem draama kui dialogiseeritud novell. Viimasena oleks ta vististi tugevam olnud. Ka kolmas Mändmetsa näidend, 4-järguline vaatemäng „Neli päeva“ (1904), ei ole „Emast“ nimetamisvääriiselt parem.

#### IV.

Agaga juba sellest ülevaatest selgub, et meil siin ühe meie kõige viljarikkama ilukirjanikuga tegemist on, kui mitte kõige produktiivsemaga. Võib olla, võistleb produktiooni rohkuses temaga vahest Wilde.

Kuid mitte üksi kvantiteet ei tõsta Mändmetsa meie kirjanduses väljapaistvaks kohale, vaid just ka tema tööde kvaliteet. Mändmets ei ole nende talentide seast, kes noorel põlvel ühe või kahe lubava tööga ilmuvad, kuid siis jäljetult kaovad. Need luuletavad ainult nooruse õieajal, kus ka kuradi vanaema öeldakse ilus ja luuletujus olnud olevat. Mändmets on luulega eluaegses lepingus. Ta algab puudustega, täieneb järjekindlalt ja oma 50. eluaastal on ta ikkagi veel tõusvas joones, nii et see kirjeldus temale ammugi mitte matusekõneks ei taha olla.

Jakob Mändmetsal ei ole nähtavasti suuri aspiratsioone. Tema ei taha pilvelõhkuja olla, kirjanduslisi põranguid sünnitada, ei taha meeldida, ei protektsiooni otsida. Tema on see, mis sakslane sõnaga tähendab „ein liebenswürdiger Erzähler“. Agaga just need omadused annavad temale kaalu ja külgetõmbavuse. Tema ei taha uusi, moodsaid probleeme lahendada, tema ammutab inimese harilikust, agaga ei iialgi veel äraauritud hingeelust, ei ole agaga oma paremates ja uuemates toodetes sellepärast ilmaski labane, vaid oskab keeli helistada, mis ikka jälle uued, uued just meie omapärasuse suhtes. Ei ole ainust kirjanikku meil, kes külaelt, iseäranis Saaremaa metsa- ja mereluulelises ümbruses, nii intiimselt oskaks käsitada kui just Jakob Mändmets. Tema tööde laialipillutuse pärast ei ole teda intelligentsetes ringkondades siiaaiale veel sellel moodsul tuntud, kui tema seda on ära teeninud. Tulevane kirjandusloolane tõstab tema agaga praeguse aja ilukirjanikkude esirinda.

Tungivalt oleks soovida, et keegi tugev ja lugupeetud kirjastus Mändmetsa juttude kogu-väljaande kirjaniku 50. aasta sünnipäeva puhul omale ülesandeks teeks ja võimalikult kronoloogilises järjekorras kirjaniku enda valiku järele andekaupa läbi viiks. Ja nimelt ka välimuse poolest meeldivalt.

J. Ploompuu, Mändmetsa esimene kirjastaja, on sellega küll nähtavasti alguse teinud, kuna ta hiljuti suurema kogu Mändmetsa jutte nime all „Jakob Mändmets. Kodumaa jutud, I valik“ välja on annud. See valik näib aga just kui juhusline ja ei mitte koguväljaande peale rehkendatud olevat. Ka on raamatu kaust liig suur, kooliraamatu taoline ja üks anne liig suur ja kohmakas oma hallide igavate kaantega. Aga just Mändmetsa juttude sisu nõuaks peenemaitsemisemat väljaannet.

Loodame, et Ploompuu isegi ehk sellega hakkama saab, aga siis tehtagu ka midagi, et seesugune väärtusline ettevõtte laiemates ringides tuttavaks saaks.

Ühel hoobil oleks koguväljaannet laiemal ulatusel juba sellepärast tarvis, et kirjanikku, kellel kuulu järele veel palju kavatsusi teoksil, tubli ja kestva honoraariga enam leivateenistusest vabastada ja temale võimalikuks teha enam puhtkirjandusliste huvidele elada.

Viimast mõtet sünniks ka meie haridusministeeriumi kunstiosakonnal meeles pidada.

Pühajärvel, 8. VII. 21.

A. Jürgenstein.

---

## Puudused uuemas eesti luules<sup>1)</sup>.

Kuigi aineiline kultuur — põlluharimine, tööstus, kaubandus, transport — on tarviliseks eeltingimuseks vaimlise kultuuri tekkimiseks, arenemiseks ja õitsenguks, on vaimline kultuur rahvuse ja ka kogu inimkonna seisukohalt siiski kaugelt kõrgemat ja peenemat liiki ja suurema tähtsusega, seda enam, et see ka ainelisse kultuuri oma tagasimõju avaldab.

---

1) Toimetuse autoril käsikirjas olevalist uuendusist mõned trükitud tekstid kõrvaldanud, nimelt y (pro ü) ja tehtaviku mineviku kesksõna ühesilbilise kuju teht, seot jne. (pro tehtud, seotud jne.), et see kirjutus „Eesti Kirjanduse“ üldisest õlgekirjutusest ja õlgekeelsusest ilolliliga ei erineks. Toimetuse soovil on autor ses suhtes järele annud.

„E. K.“ toim.

Mingi rahvuse vaimlises kultuuris on kirjandusel, nimelt ilukirjandusel, esimese järgu tähtsusega seisukoht. Selles avaldub kõige otsekohesemalt ja mitmekülgsemalt rahva vaimu- ja tundelaad. Teiselt poolt on sel ka rahvasse suur tagasimõju. Et ilukirjanduslikud tooted on nende loojate niihästi esteetiliste maitsete ning võimete kui ka ideeliste ja kõlbliste vaadete ja tasapinna avaldus, siis mõjub see samade maitsete, võimete, vaadete suhtes ka lugejaisse, see on rahvasse. Ilukirjandusel on seega määratu tähtsus rahva ilutunde ja maitse, mõtte- ja tundeilma ja iseloomu ning kõlbluse vormimises ja moodustamises, seda enam, et seda noorsoo poolt nii palju loetakse.

Üks osa ilukirjandusest on luulekirjandus, täpisealt versifitseerit ehk seotudkõneline kirjandus. Kuigi sel pole enam seda valdavalt rolli kui enne, kus näit. isegi tõsisem draama oli seotudkõneline — nüüd on proosa mitmeil aladel asemelle astund, — siis ikkagi jääb luulekirjandusele veel küllalt suur tähtsus, ja seda just seeläbi, et ta tegutses inimhinge kõige peenemate ja õrnemate ja kaunimate avaldustega — tundmuste ja meeleoludega. Ja et versifitseerit kõnes sõnaline kunst tarvitab oma suurimad võimalused, kasutades, kaugelt enam kui proosas, ka sõnade muusikalist külge, siis on sel kirjandusel esteetilises suhtes veel suurem tähtsus kui proosakirjandusel.

Seepärast ei tohiks ühelegi, kes tõsiselt huvitet meie vaimlisest kultuurist, olla ükskõikne, missugune on meie luulekirjandus, eesti luule. Igaüks peaks katsuma omalt poolt kaasa mõjuda selle tasapinna tõstmiseks. Kõige esimeses joones ripub see muidugi luuletajaist endist, osalt aga ka arvustusest ja koguni publikust. Muude tarviliste omaduste ja eelduste kõrval peaks luuletajal olema ka rohkesti vastutustunnet. Kui neil seda küllalt pole, siis võtku arvustajad ja publik ise seda endalle rohkem. Iga publik ju saab selle kirjanduse, mille ta väärib. Arvustajad selgitagu enam publiku silmi, siis tõuseb nõuete tasapind ja luuletajad on siis sunnit paremini luuletama.

Nende ridade kirjutaja on eesti luule arenemist viimase kümne aasta jooksul huvitusega jälgind. Selle huvi avaldusena ilmus talt broshüür „Eesti luule viletsused“ (a. 1915). Sellal oldi eesti luule puhul tõesti enam-vähem õigustet tarvitama sõna „viletsused“: siis valitses eesti luules tõesti mingi seisak ja tardumus.

Seal ilmus a. 1917 „Siuru“.. Sellega näis nagu uus elu kirjandusse tulevat. Selt oodati ja loodeti palju, eriti



just luule alal; oli ju suurem hulk sellesse rühmkonda ja ringkonda kuuluvaid kirjanikke luuletajaid, nimelt Under, Semper, Adson, Visnapuu, Barbarus, Alle. Kõigilt neilt ilmus luuletusi albumeis ja ajalehis, kõigilt ilmusid varsi luuletuskogud.

Underi ja Visnapuu esimesed kogud — Underi „Sonetid“ ja Visnapuu „Amores“ — äratid tähelepanu, tegid teatavat sensatsiooni, neid osteti ja koguni loeti palju. Arvustus võttis nad heatahtlikult, otse kiitvalt vastu. Keegi ei leidnud puhtkirjanduslikus suhtes mingit mainitavat puudust ette heita<sup>1)</sup>. Huvi ja vaimustust eriti noorsoo seas oli palju. Ilmus pea järeletegijaidki.

Siiski isiklikult, lugedes neid esimesi kogusid, tundsin pettumust. Olin lootnud, et see uus luule teissugusena tuleb. Ometi hoidusin sellal omi lahkuminevaid arvamisi avalikult tunnistamast. Oli nagu piinlik avalikust arvamisest nii erinevaid mõtteid avaldada. Pealegi trööstisin end sellega, et vahest on alles liig vara otsust langetada. On jü need alles esimesed kogud. Ehk asi paraneb ise. Las' ilmub veel teisi kogusid, siis vaatame.

Ilmusid teised kogud, koguni kolmandad, tuli ka sama ringkonna muude luuletajate poolt kogusid, aga asi ei paranend, vaid pigemini läks hullemaks. Pettumus kasvas. See polnud viimati enam pettumus, see oli indignatsioon. Andsin sellele väljendust kõnes „Raske kunst ja kerge kunst“ (a. 1919 sügisel). Pärast seda on mõnelt veel luuletuskogusid ilmund ja arvatavasti saab lõpmata ilmuma — kuid samas vaimus.

Seda ei võind enam rahulikult pealt vaadata. Sellele tuli viimaks tõsiselt vastu astuda. Seda teha peaks olema igaühe kohus, kes vähegi tunneb endal selleks eeldusi olevat. Sest kui see nii edasi kestab — ja paranemist pole märgata —, siis ettenähtavas tulevikus Eesti luule läheb teed, mis talle sugugi pole soovitatav. Siin ei näi muu aitavat, kui tuleb praegune uuem luule üksikasjalise arvustuse alla võtta ja kõigist ta puudustest ning eba-kohtadest nii publik kui eriti luuletajad endast teadlikuks teha. Olen seda allolevas katsund, vaadeldes seda luulet järgemööda 1) keelelisest, 2) värsitehnilisest, 3) stiililisest, 4) sisulisest küljest.

Ses arvustuses katsun olla täitsa erapooletu ja võimalikult õiglane. Selleks puuduste paljastamise kõrval

---

1) Arvustamist ainult kõlbliselt sefsukohalt, nagu seda Peeter Pöld tegi (a. 1917 „Postimehes“) ei või arvesse võtta.

mainin ka teenuslikke külgi, mis nende luules leian. Iga-suguse isiklikkuse eest, milleni mõnelt poolt nende eneste ringkonnas on mindud<sup>1)</sup>, katsun oma arvustuses kõigiti hoida. Pealegi ei ole mulle need luuletajad mitte nii tähtsad individidena kui peajasjalikult elementidena, mis moodustavad selle kogunähtuse: praegune uuem eesti luule. Seepärast ei ole käesolev kirjutus mitte üksikute luuletajate arvustus eraldi, vaid selle kogu nähtuse — eesti luule — käsitlemine nende tööde varal. See on võimalik, sest küljed ja omadused, mis siin võtan käsitlusele, on omased peaaegu kõigile asjaomaseile luuletajaile. Kui aga miski on kellelegi eritiselt iseloomuline või tal heas mõt-tes puudub, siis mainin seda iga kord eraldi.

Käsiteldavad luuletajad on peajasjalikult endised „Siuru“ luuletajad, eriti kolm neist (Under, Semper, Visnapuu), peale selle ka mõned muud, kes küll ametli-kult „Siurus“ ei olnud, kuid ikkagi on samast ring-, tutvus- ja õhkkonnast, mis asjaolu neile annabki teatava perekonna-sarnasuse. Üsikus detailküsimumis juhtub, et tuleb puudutada ka mõningaid sellest ringkonnast enam või vähem kaugemal seisvaid.

## I. Keel.

Vaatleme siis kõige pealt keelt, juba sellepärast, et nende poetide suurim teenus on keeleline: see, et nad keeleuuenduse on omaks võtnud ja seega suuresti aidand seda ellu viia. Kuid kui nende poeesid meeldivald kiren-davad uutest sõnadest ja vormidest ja on keelelises suhtes üleminekuks senisest (tahaks juba öelda: endisest) vaesest ja kohmakast ja ebakõlavast keelest rikkamasse, paindu-vamasse ja kõlavamasse, siis ei tähenda see veel, et nad selle uue, parema keele üle täiesti valitseksid. On uuen-dusi, mida nad küll tarvitavad, aga neis kahjuks sageli vigu tehes ja eksides. Nii nimelt lühemais mitmuse parti-tiivides ja i-mitmustes, mis on keeleuuenduse tähtsamaid ja läbiviidavamaid nõudeid.<sup>2)</sup>

Lühema mitmuse partitiivi lõppvokaal (mida pikema, sid-lõpulise asemel tuleb tarvitada) on mõningail sõnul -u (jalgu, rindu, õlgu jne.), mõningail -i (märgi,

1) Vaata näit. Gailiti kirjutus „Sinises tualetis daam“ (ta kogus „Näokatted“).

2) Tarvitame siin mõne rahvamurde ja soome eeskujul partitiivist predikaati: „mis on keeleuuenduse tähtsamaid ja läbiviidavamaid nõudeid“ (s. o. mis on ühed keeleuuenduse tähtsamaist ja läbiviidavamaist nõudeist).

nurki, kohti jne.), mõningail teisel jälle -e (sooje, tube, särke jne.). See teeb asja keeruliseks ja nõuab, kui seekohane keeletunne pole veel kujunend, reeglite tundmist, sest need erisugused lõpud pole juhuslikud, mida võib vahet tegemata iga sõna otsa liita, vaid kindlate seaduste järele käivad, mis rahvakeelest endast on abstraheerit.

Üks neist reegleist on, et kui a-tüvelisil sõnul (mille genetiiv on a-lõpuline) esimeses silbis on a, i või õ<sup>1)</sup>, siis mitmuse partitiiv lõpeb u-ga: vaipa — vaipu, piiska — piisku, hõlma — hõlmu. Ent mitmed meie uuemad luuletajad juhtuvad niisugusel korral tarvitama u asemel ka muid vokaale, nimelt i-d või e-d:

siis palves kummardavad päris nõlvi (pro nõlvu)  
ning tõuseb uhke hüüd,  
mis laiub mühisedes sinivõlvi. Reimann, Valkus lk. 47.  
Olen see mina, kes haiseva raipa  
alla toob taevastelt, virutab hingest,  
vabastes peenarde lõhnavaid vaipa (pro vaipu).  
Barbarus, Inimene ja sfinks lhk. 75.

Keeleviga on neis tehtud nähtavasti ka riimi saamise pärast, sest nõlvi ja vaipa riimivad vastavalt vormidega võlvi ja raipa, nõlvu ja vaipu aga mitte. Samuti riimi saamise tungiga on seletetavad ka järgmised partitiivivead:

Need ilusamad laulud olen siiski  
Ja tunded pühad nagu Suurel Reedel  
Ma padja nutnud ahastuse öödel  
Kui piinapisarate kuumi piiski (pro piisku).  
Under, Sonetid lk. 5.  
Sa rõõmuhõlksel laota kergeid hõlmi (pro hõlmu) —  
Las harutan ma üksi omi sõlmi. Under, Sonetid lk. 24.  
Fata-Morgana ronge — suuri õhulinni (pro linnu)  
Veel värinkätel kaua hoiaks kinni...  
Barbarus, Fata-Morgana lk. 13.  
õrnalgeid sinimuhulisi — tarretanud silmi,  
mis lahti veel, kui otsiks uusi ilmi (pro ilmu).  
Barbarus, Inim. ja sf. lk. 23.

Samuti Visnapuul 'kaugeid paiki' (riim: vaiki) pro paiku (Amores 32), nõlvi (riim: põlvi) pro nõlvu (Jumalaga, Ene 67); Allel: piine (riim: tiine) pro piinu. (Üksinduse saarele), mahle (riim: tahle) pro mahlu (samas 41).

---

1) Peale selle veel ei ja äi: seinä — seinu, väinä — väinu; ka välja — välju. Erandlikult u asemel i on järgmisil sõnul: king — kingi, pikk — pikki, silm — silmi, iga — igi, isa — isi, lisa — lisi, nisa — nisi.

On juhtund ka seda kurioosumit, et riimigi pärast vead on asjata tehtud:

.. hävitades, maid, rahvaid, linn e.

Olid legendikud külvatud täis surnukehadega,  
taevastesse metsadena kerkis võllaid, kaake. poomis vinn e.  
Lekstein, Kurbus lk. 10.

sest õiged vormid linnu — vinnu annaksid sama hästi riimi.

Või üldse ei või viga olla riimi mõjul, sest et sõnavorm leidub värsi keskel:

nil Sinuga ma suuri ilmi (pro ilmu) jagaks.

Barbarus, Inim, lk. 51.

Teiselt poolt tuleb ka seda ette, et, vastupidi, i asemel on valesti u:

helinaid hellu (pro helli) lootusi sujub

Semper, Jäljed liival lk. 73.

pühalik sünnitaja, sugupõlvi pikku (pro pikki)

Barbarus, Inim, lk. 63.

viimane küll jälle riimi pärast (riimsõna: igavikku).

Sest kui seda liiki a-tüveliste sõnade mitmuse partitiivi lõpp ei või olla -u, siis on see harilikult -i, ainult määrat erandis -e<sup>1</sup>). Viimasegi suhtes pole järjekindlust olemas, näit. kuume pro kuumi (Semper, Jäljed liival 20), turde pro turdi (Suits, Ohvrisuits 102). Teiselt poolt esineb i-lõpulisel partitiivil u-tüvedest, mil ülepea ei või olla i-lõpulisel vorme, vaid ainult e- (mitteuenduslikus keeles ka a-) lõpulisel:

halli päeva kangasse loond tulitoimi.

Veri valjult tuksub, peksab vastu oimi (pro oime).

Semper, Jäljed liival lk. 15.

Samuti Underil (Sinine puri 29):

Ma hingest heidan vanu õnne põrmi (riim: sõrmi); oimi pro oime ja põrmi pro põrme on siiski riimi pärast.

Vokaalilt partitiiviga ühesugune on n. n. i-mitmused (õigupoolest on ju niisugused lähemad mitmuse partitiivid ise i-mitmused): on partitiivis u, siis on u ka kõigis muis i-mitmuse vormides; on esimeses i või e või ai, ei, ui, siis teistes ka vastavalt i või e või ai, ei, ui. See keelepruuk ei näi aga kõigil uuemal luuletajail veel mitte

1) Need erandid on: 1) kui i ees oleks i või j: seepärast null, sooji asemel nulle, sooje; 2) kui sõna esmavälgeline ja ta esimeses silbis u või o: tuba — tube, oda — ode; siiski ka oma — omi, osa — osi.

kindel olevat, sest Visnapuu võib kirjutada vaibail (Amores 38) või vaibel (Höbedased kuljused 63) pro vaibul (sest et partitiiv vaipu). Samuti Under pruuneis kätes (Son. 33) pro pruunes kätes (sest partitiiv pruune), aga teiselt poolt lainist (Sinine puri 22) pro laineist (sest partitiiv laineid), Semper kaareile (Pierrot 48), kuldkiireis (Jälj. l. 68) pro kaarile, kuldkiiris (partitiiv kaari, kuldkiiri), soojaist (Suits, Ohvrisuits 28) pro soojest (sest partit. sooje). Kes partitiivis ära segab -u, -i ja -e, see loomulikult eksib selle poolest ka muis i-mitmuse vormides, näit.: relvus (Semper, Jälj. l. 72) pro relvis (uuest sõnast relv, genet. relva — sõjariist), pungel (Under, Sin. puri 13) pro pungil, mustes juustes (Semper, Jälj. l. 41) pro mustis juustes, neist viinest (Barbarus, Katastroofid 46) pro viinust, sängus (Barbarus, Fata-Morgana 20) pro sänges, päevest (Kärner, Aja laulud 17) pro päevist.

Vahel ollakse jällegi riimi püüdest niisuguseiks vigadeks ahvateld:

Kuu hõbemuusik sulas öisel sinivõlvil

kuu muinasjutt meid kandis valgell kalda nõlvil (pro nõlvul).

Reimann, Vaikus lk. 51.

Kui tiiger põlevsilmil;

Neil palavsuve ilmil (pro ilmul)

Barbarus, Fat. lk. 23.

Kuid siingi vahel põhjusetat:

Ah, andes veres voll ulma viinel

Ma siiski aldus ahistavall piinel.

Under, Sin. p. lk. 38.

Sest õiged vormid viinul ja piinul annaksid niisama hea riimi.

Kõik katused on tähtund tähetarkest

Ja nõlad põõningute aukest, nagu kantud karkest.

Under, Valik lk. 45.

Mitte tarkest, vaid pigem targust, sest et partitiiv tarku. Selle puhul tähendetagu, et i-mitmuse vorm olgu võimalikult ikka samas astmes (paines), tugevas või nõrgas, milles on vastav ainsuse vorm: targast, seepärast ka targust.

Samuti siis ka mitte aidust (Visnapuu, Höbedased kuljused 31), vaid aiust (sest et ainsus aiast), mitte

laipest (Alle, Carmina barbata 26), vaid laibust, mitte karkest, vaid kargest, mitte krampes (Barbarus, Katastroofid 19) (sest et ainsus krambis), vaid krambes; samuti mitte tulpelt (Barbarus, Inim. 10), vaid tulbelt, mitte kontel (samas 11), vaid kondel, mitte piltel (samas 37), vaid pildel, mitte nurkel (samas 45), vaid nurgil, mitte vaipel (Barbarus, Fata-Morgana 12, riim: raipel), vaid vaibul, mitte lehtil (Reimann, Vaikus 26), vaid lehil, mitte paatest (Under, Verivalla 56), vaid paadest, mitte vorpeks (Semper, Jäljed liival 71), vaid vorbeks, kindlasti mitte inimlikkest (Barbarus, Katastr. 22), vaid inimlikest (sest ainsus inimlikust)<sup>1)</sup>.

Tõsi küll, niisugused lühema mitmuse genetiivi järele käivad (ja arvatavasti sellest moodustet) lühemad mitmuse vormid, nagu tarkel, kordel, karkest, nurkel jne. (=tarkadel, kordadel, karkudest, nurkadel) esinevad mõnel pool rahvakeeles (nimelt Viljandi murdeis), kuid need ei ole õigupoolest mitte päris i-mitmused. Nende asemel tuleks kirjakeeles pigemini tarvitada, kus see võimalik, mitmuse partitiivi järele käivaid i-mitmusi, nagu need esinevad Võru murdes ja üksikuist sõnust ka veel põhjaeesti murdeis. Nende analoogia järele tuleks käia i-mitmuste moodustamises muistki sõnust. Seepärast ka mitte kordel, nurkes, ringkondes, vaid korril, nurgis, ringkonnis. Järjekult ei või kuidagi heaks kiita niisuguseid lühemaid mitmusi kui lehtest (Semper, Pierrot 20) või järgmist, mida ainult riimi rikkudes saaks parandada:

Pidurõõm on pühit põiskelt (pro põsilt).

Sügis sööbib hinge rõskelt.

Semper, Jälj. I. lk. 29.

Mitmuse partitiivi juure veel tagasi tulles tahaksime hoiatada niisuguste vormide eest kui maiseid (Barbarus, Katastroofid 18), jäiseid (Under, Sin. 17), kuna ainsad õiged vormid on maisi, jäisi. Ütelda maiseid, jäiseid on niisamasugune viga kui ütelda teiseid naiseid

1) Mitmeist kahesilbilisist u-tüvedest on selle reegli järele ebaotsarbekohane i-mitmust moodustada, sest et nõrk paine mitmuse e-ga sõna liig moonutaks või mõne muu sõnaga homonüümiks teeks; niisugused sõnad on näit. riid, põld, keeld, halg, tõug, kõht jne. Neist on parem d-mitmust tarvitada, või lühemuse pärast häda korral ka põldel, halgel, kõhtel jne. Kus aga võimalik, käidagu üldise reegli järele, nagu: lalk — laigest (Semper, Jäljed liival 25).

(pro teisi naisi), millega need sõnad on sama deklinatsioonitüüpi. Samuti ka mitte õiseid, soiseid, puiseid, luiseid, kuiseid, päiseid, vaid õisi, soisi, puisi, luisi, kuisi, päisi. Samuti siis ka mitte niisuguseid i-mitmusi kui õiseis, õiseisse (Barbarus, Inim. 19), vaid pigem õisi, või selguse pärast lihtsalt -itmumus: õistesse. Sellega ühenduses mainitagu, et samade sõnade ainsuse partitiiv pole ma iset (Suits, Tuulemaa 47), luiset (Under, Verivalla 26), vaid ma ist, luist, samuti jäist, õist, puist jne., sest et teist, naist.

Mitmuse partitiivi vigade alal naelutetagu ka seda liiki kui minutisi (Barbarus, Katastr. 18) pro minutid (või uuenduslikult minuteid). Imelik viga on ka sõnast eit mitm. partitiiv eideid (Suits, Ohvisuits 76), kuna õige lühem vorm võiks olla ainult eiti (pikem eitesid).

Kõigiti korras pole asi ka mitmuse genetiivi alal. Et keeleuuendus kord tõi päevakorrale lühemad vormid, siis ruttasid siingi uuemad luuletajad tarvitama lühemaid vorme, millest mõnede kirjakeelne lubatavus on kahtlane.

Kirjakeeles on juba algusest saadik esinend niisuguseid lühemaid mitmuse genetiive kui jalge all, silme ees (pro jalgade all, silmade ees), kuid enamasti ikka ainult seda deklinatsiooniliiki sõnust, kui jalg, silm, sõrm jne., ja sedagi enam niisuguseis kõnekäänulisis ühendusis. Luuletusis võib neid vahest rohkem leida; nii on tuttavas Koidula luuletuses (Kaebus):

haljas hiis, kus Taara kulda  
hoiab Eesti poe ge hool.

Muidu aga esines enneuenduslikus proosas ja luules vähe niisuguseid mitmuse genetiive.

Omil õigekeelsuskursusil (millest meie kirjanikud kunagi ei ole osa võtnud!) olen julgend üles seada järgmised nõuded lühemate mitmuse genetiivide moodustamise ja tarvitamise kohta kirjakeeles: neid on kohane moodustada ainult sõnust, millede pikem mitmuse genetiiv on III-välteline ja -ade, -ede, -ide, -ude lõpuga, näit. jalgade, sõrmede, piltide, aroomide, laulude, surelikkude jne., kusjuures -ade<sup>1)</sup>, -ide ja -ude asemel on siis -e, -ede asemel

1) Murdeti on a-tüvede lühem mitmuse genetiiv sama lõppvo-kaaliga kui mitm. partitiiv; jalgu all, silmi ees, kuid arvame, et siin on reegli lihtsustamise ja genetiivivormi eristamise mõttes otstarbekohasem a-tüvede genetiivis ainult e-d tarvitada: jalge, silme, poe ge, metse, härge, milleks mõned rahvamurdedki eeskujul pakuvad.

-i: jalge (=jalgade) all, sõrmi (=sõrmede) otsas, pilte (=piltide) ilu, aroome (=aroomide) mõju, laule (=lau- lude) helid, surelikke (=surelikkude) soovid; e-, i- ja u-tüvelistel sõnadel (millede genetiiv vastavalt -ede, -ide, -ude) langeksid niisugusel korral need lühemad mitmuse genetiivid mitmuse partitiividega täiesti ühte. Seepärast ei olegi otstarbekohasuse seisukohalt väga soovitatav neid tarvitada, vähemalt mitte proosas; nad jäägu (välja arvat teatavais kõnekäänulises ütlusis, nagu 'silme ees, jalge all' jne.) pigem ainult luulekeele vabaduseks, mille painduvust ja võimalusi nad rikastavad.

Peale mainitud liiki sõnade võiks lühemaid genetiive moodustada veel niisuguseist ühesilbilisist sõnust kui 'hää, keel, meel, saar, vars, uus' jne., mil harilik mitm. genetiiv on te-lõpuline: hääle — hääli, keelte — keeli, meelte — meeli jne., mis veel vähem otstarbekohased, sest et nendega ei saada ju mingisugust silbiarvu lühenemistki kätte, ainult riimi saamise otstarbel võiksid nad vahel kasulikud olla. Teiseks võiks 'maade, puude, muude, luude' jne. asemel vahel tarvitada 'maie, puie, luie, riimide saamise hõlbutamiseks või teatava kõlavuse saavu- tamiseks.

Muudest sõnatüüpidest ei või üldse moodustada lühe- maid genetiive, nii nimelt mitte sõnadest, mille hariliku genetiivi lõpp on -ate, -ete, -ite, -ute, või -aste, -este, -iste, -uste või mis I- või II-värtelised (näit. vanade, emade, pii- gade, herrade, hapude, pehmete, lainete jne.).

Kuid just kõigi nende lühemate mitmuse genetiivide suhtes valitseb uuenduslikku keelt tarvitavate uuemate luule- tajate juures suur segadus ja ebajärjekindlus. Sest siin esitet reeglite seisukohalt oleksid seega lubamatamad kõik niisugused lühemad genetiivid kui pehmi käte (Visnapuu, Amores 51), kergi samme ümber (Semper, Jälj. 6), laini nukraid ohkamisi (Under, Son. 27) pro pehmete, kergete ja lainete, sest et -ete-lõpuliste genetiivide asemel ei ole lühemaid olemas, ei isegi mitte lõuna-eesi keeles, vaid nende lühendused on kunstlikud, ilma ühegi rahvakeelse analoogia toeta. Häda korral tarvi- tetagu ainsuse genetiivi vorme: pehme käte.

Vormides silmi all (Under, Valik 20), üle kingi (Under, Son. 12), päivi tasu (Barbarus, Katastr. 28), üle haudu märgi (Visnapuu, Amores 51), jalgu ja südame ümber (Visnapuu, Hõbedased kuljused 44), asju suma (Visnapuu, Käoorvik 69), sõpru verd (samas 24), kõhti kangast (Under, Val. 57) tuleks i ja u lõpud asen-



dada e-ga: silme all, üle kinge, päeve tasu, üle märke haude, jalge ümber, asje suma, sõpre verd, kõhte kangas. On ju neil endilgi vahel õigesti -e: metsse pääl (Visnapuu, Jumalaga, Ene! 17), päeve lisale (Visnapuu, Käoorvik 66), lehme ammumisele (Visnapuu, Hõbedased kuljused 31), tiive (õigupoolest õigem küll tiibe) paaril (Visnapuu, Amores 16), rinde kuhilad (Visnapuu, Käoorvik 43).

Eriti e-tüvedest tarvitavad meie uuemad luuletajad läbiseigi ilma ühegi järjekindluseta mitmuse genetiivi lühema lõpuna kord e, kord i, kuna ainult i oleks õige: lehte kulda (Visnapuu, Talihari 19), aga lehti all (Visnapuu, Amores 7 ja 17), tähtelapsed (Visnapuu, Talihari 24), aga samal leheküljel, samas luuletuses mõned read allpool: tähti all. Samuti lehti all (Visnapuu, Amores 17), aga samal leheküljel, samas luuletuses lehte all (pro lehti all). Samuti ka Semperil lehte kahin (Jäljed liival 28) pro lehti kahin. Järelikult ka mitte kiike tolmun (Visnapuu, Hõbed. kuljused 65), vaid kiiki tolmun.

Tarbetumalt tarvitetakse vahel i-lõpulist mitmuse genetiivi niisuguseist sõnust kui „hää, huul“: hääli vihid (Visnapuu, Hõbedased kuljused lk. 16) pro häälte vihid; nagu liblik hõljub naeratus sul ümber huuli (pro huulte) purpurise mooni (Under, Sonetid 57).

Lisatagu veel, et niisugune lühem genetiiv peab olema samas tugevas paines kui de-lõpuline, seega mitte põsi (Semper, Pierrot 56), vaid põski, mitte ladvu pisarate (Reimann, Vaikus 22), vaid latve; põsi ja ladvu võiksid olla ainult instruktiivid, näit. õhetavi põsi, s. o. õhetavate põskedega, õõtsuvi ladvu, s. o. õõtsuvate latvadega<sup>1)</sup>; samuti ka mitte jaluga (Visnapuu, Talihari 64), vaid jalgega, mitte tiivuga (Visnapuu, Käoorvik 11 ja 29), vaid tiibega. Selle puhul tähendatagu, et mitmuse kaasaütleva käändel (komitatiivil) i-mitmusest õigupoolest ei ole, s. o. ta ei moodustu mitmuse partitiivi ja vastava ainsuse paine järele, vaid ainult mitmuse genetiivist, kas lühemast või pikemast (see ongi arusaadav: oli ju -ga veel kolmesaja aasta eest iseseisev järelsõna kaas või kaa, mis genetiivi järele pandi, samuti kui nüüdki veel sõna kaasa). Järelikult mitte palje nisiga

1) Instruktiivi üle vaata: Joh. Aavik, Elustet instruktiiv (Katsed ja näited IV, Kirjastus „Istandik“ Tartus 1920), kus selle käände moodustamist seletatakse ja ta elustamist soovitatakse; sääl leidub ka hulk sellekohaseid näitusi.

(Visnapuu, Am. 51), vaid paljaste nisadega, või kui lähemust siiski mingi kunstliku moodustusena tahetakse, siis ainult palja nisiga; nende omadussõnade mitmuse genetiiv, mis muidu ate-, ete-, ute-, aste-lõpuline, oleks niisugusel korral ainsuse genetiiviga ühesarnases vormis: palja, kerge, vastiku jne.

Mis veel mitmuse genetiivi puutub, siis ei oleks luulekeeleski soovitatavad niisugused vormid kui katuksete (Under, Son. 14) pro katuste, koguni peenrate, küünlate (Suits, Ohvr. 138 ja 142) pro peenarde, küünalde. Vorme peenrate, küünlate, aknate jne. võiks ehk vahest häda korral ainult riimi saamiseks tarvitada. Ka helbete (Suits, Ohvrisuits 130) asemel soovitaksime helvete. Niisuguste lühenduste eest kui lainte (pro lainete), laintes (Suits, Ohvrisuits 39) tuleks võimalikult hoida, lühema vormi saamiseks, kus võimalik, pigem tarvitada i-mitmust: laineis.

Kolmas vorm, milles keeleuendus tõi lühemuse-revolutsiooni, on ainsuse illatiiv. Siin hakati I astme sõnades -sse lõpu asemel suuremal alal tarvitama lõuna-eestilist vahekonsonandi kõvenemisega lõputa vormi: pessa (pro pesasse), porri (pro porisse), ellu (pro elusse, viimane koguni proosakeeles viimasel ajal kodunend) jne. Kuid üliõhinas on vahel märgist mööda satut, näit. sätta (Visnapuu, Amores 54 ja 78) pro südame(sse), sest ainult kahesilbisis tüvedes sünnib niisugune vahekonsonandi kõvendus, ent 'süda' on 3-silbiline tüvi, nagu genetiiv südame näitab (mille järele sõna tüve silpide arv määrataksegi). Küsin siin Visnapuult, kas on ta illatiivi sätta tõesti kuskil rahvasuust kuulnud. Lausa viga on illatiiv tõrre... heideti (Visnapuu, Talihari 78) pro tõrde. Sama viga esineb ka Barbarusel: surutõrre pressit (Katastr. 25) ja Allel (Carm. barb. 7). Kahekordne ss on viga niisuguseis illatiives kui ükssteisse (Under, Valik 26), öisse parki (samas 40), teineteisse (Semper, Jälj. 24), öisse jökke (Semper, Pierrot 12) pro üks-teise (III välde), teineteise (III v.), öise (III v.) jökke, kus ainult välde illatiivi genetiivist eraldab (võrdle: 'teise koha' ja 'läks teise kohta').

-lle pro -le on kolmesilbilistes vormides ainult, kus III välde, järelikul mitte jäistelle (Visnapuu, Käo-orvik 19), vaid jäistele, sest et II välde.

i-superlatiiv sõnast pūha oleks vahest pūhim parem kui pūhaim (Visnapuu, Amores 57).

(Järgneb).

J. Aavik.

# Kirjandusline ülevaade.

## Maateadusline kirjandus 1918. ja 1919. a.

Jaan Rumma bibliograafilised märkused.

Vaheldusrikkad ja ääretu rasked on olnud möödaläinud aastakümne kaks viimast aastat — 1918 ja 1919 — meie vaimlisele kultuurile. Ilmasõda oli jõudnud oma kulminatsiooni. Enamlaste otstarbetu terror vahetub Saksa okupatsiooniga, mis süstemaatiliselt iga kultuuriavaldust püüab juba algidus surmata. Saksa okupatsioonile järgneb raske ja energiat nõudev vabastussõda. Sündmuste ahelik on kirju ja lüliderikas; liikudes mööda kiires tempos, valdavad sündmused meeli. Sellepärast leiame ka, vaadeldes meie selleaegset kirjandust ja ajakirjandust, seal peaaesjalikult jooksva, ühepäeva-tähtsusega mõtete käsitlusi.

Võis ilukirjanduse kohta öelda, et selle „põld sõjaajal sugugi ei ole põdenud, vaid ümberpöörduvalt, lopsakamat kasvu on üles näidanud kui harilikul, rahuajal“<sup>1)</sup>), siis ei tohi me sedasama öelda 1918. ja 1919. a. populaarteaduslise<sup>2)</sup> ja koolikirjanduse kohta üldse ja maateaduslise kohta eriti.

Ilmasõda on litsunud tugevamad jäljed, kui seda tihti arvatakse, meie rahvalik-teaduslise kirjanduse arenemise ja produktiivsuse peale. Enne sõda hoogu võtnud püüded — soetada laiematele hulkadele arusaadavaid teaduslise sisuga töid — vaibuvad juba sõja lahtipuhkemisega. Teadusline töötamine tarvitab ju suurt vaimujõu koondamist ja püsivat, katkestamata tööd. Siin pole mõõduandev mitte niipalju impulsiivne tung end avaldada, kui järjekindel kontsentreeritud tegevus teatud suunas. Sõda aga võttis selleks võimalused. Ta kiskus harjunud ja ettevalmistatud jõud nende teadusliste ülesannete ja kavatsuste juurest ning paiskas kaugele, hõopis võõrale alale. Väga reljeefset pilti pakub siin just E. K. S. Kodu-uurimise Toimkonna ajalugu, mis kõigile tuttav. Ilusad ja kaugeleküündivad kavatsused ja alustatud töö pidid katkema sõja esimesel aastal.

Teiselt poolt kütkestab sõda oma vaheldusrikka sündmustikuga ka rahvahulki, kes pea võõrduvad tõsisemate, mõtet pingutavate teoste lugemisest, andudes ainult sõjauudistele ja sõjaga seotud küsimuste harutusele. Seepärast on siis arusaadav, miks me kirjanduseturul, mis üllatavalt rikas ilukirjanduslisist teoseist, nii vähe kohtame teadusliku ilmega töid.

1) A. Jürgenstein, Eesti Kirjandus 1920, nr. 3—4, lhk. 114.

2) Puht-teaduslisest kirjandusest, sõna tõsisest mõttes, ei saa juttu olla, — see puudub ju veel täiesti.

J. R.

I. Kirjandus. Mitmed 1918. aastal ilmunud maateaduslised teosed on varemini ilmunud trükkide uuendamine või varemini valminud ja osalt siin-seal juba ilmunud tööde avaldamine.

1. Uues trükis on ilmunud Jürgens'i ja Tasak'i Geograafia õperaamatu III j. 1). Ma ei taha ega leia ka võimalust siinkohal esineda raamatu põhjalikuma ja täpsama arvustusega, vaid lepin mõne märkusega. Raamat on kirjutatud veel sel ajal, kui meil puudus eesti kool. Sel põhjusel ei vasta ta ka ühelegi kooli õpekavale, mille tagajärjel teda ka raske on tarvitada kooli õperaamatuna, olgugi et ta kohasemate puudusel senni veel koolis püsib. Pigemini võiksid teda kasutada maadeteaduslise lugemikuna eneseharijad ja osalt ka õpilased. Peapuudus on see, et ta ei vasta oma sisu jaotuse ja aine valiku ning käsitluse poolest praegustele metoodilistele nõuetele.

2. H. Turp'i „Kodumaa geograafia“<sup>2)</sup>, mis samuti uues trükis ilmunud, on õnnelikumas seisukorras. Kirjutatud omal ajal teatud õpekavaga koolidele, on ainet katsutud ka sellekohaselt välja valida ja läbi töötada. Sellepärast võib seda raamatut ilma suurema raskuseta veel praegugi tarvitada õperaamatuna algkoolis, olgugi et mõnda metoodilist puudust tuleb kõrvaldada ja ainet peab täiendama ning parandama. Iseäranis nõrgalt on esitatud raamatus esimene, üldine osa ja viimane — naabrimaad, mille kirjeldus, õieti öeldud, puudub.

3. A. Nigol, Eesti asundused ja asupaigad Venemaal<sup>3)</sup>. Umbes 200—300 tuhat eestlast asub väljas kodumaa piiridest, eestkätt just Venemaal. Väljarändamine algas meil, arvesse võtmata jättes hulgalisi sunniväljasaatmisi Põhjasõja aegu, mineva aastasaja 60. aastates. Kitsaste majandusliste tingimuste ja poliitilise surve mõjul on see aasta-aastalt kasvanud. Eriti tugevaks kasvas väljarändamine 1907.—1910. a., kus Venemaalitsuse reaktsioon röövis igasugused lootused kodumaal maad saada. Nälg maa järele oli impulss, mis heitis inimesi nende palja kümne küünega Siberi põlisesse taigasse. Väljarändamine läks plaanita ja süsteemita. Mindi üksikult või salgavjisi sinna, kus veel vaba maad saada oli. Kodu-

1) J. L. Jürgens ja K. Tasak, Geograafia õperaamat. III jagu: Aasia, Aafrika, Ameerika ja Austraalia kirjeldus. Kokku seadnud ja kaardid joonistanud J. L. Jürgens, Tallinna reaalkooli kooliõpetaja. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Piltidega ja kaartidega, 264 lhk. Tallinnas 1918. G. Pihlaka kirjastus. Hind —.

2) H. Turp, Kodumaa geograafia Eesti algkoolidele, 4. parandatud ja täiendatud trükk. Piltidega ja kaartidega. Viljandis.

3) Eesti asundused ja asupaigad Venemaal. Kokku seadnud August Nigol, gümnaasiumi kooliõpetaja ja sõjaväe õpetaja Soomemaal. Teine katse sõnumeid kõikide Eesti asunduste üle tuua ja esimene katse üleüldist korraldust juua asunduste jaoks. Motto: Ma kaugel näen koda kasvavat. Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tundmaõppimise Toimkonna toimetused nr. 1. Postimehe tr. Tartus 1918, 94 lhk. Hind 3.50 k.

maa seltskond pole kunagi katsunud mõju avaldada väljarändamise korralduse peale.

Laiali paisatud saartena ääretul Venemaal, puudus asundustel tihti võimalus sidet pidada oma vahel ja tihti ka kodumaaga. Kadunud kirikuõpetaja A. Nigol võttis omale ülesandeks organiseerida asunikka ja luua sidet nii nende eneste kui ka emamaaga. Oma reisidel mööda asundusi on ta teateid muretsenud 318 asunduse üle, mis laiali Euroopa- ja Aasia-Venemaal. Osa neist teadetest avaldab ta ülevalnimetatud raamatus. Neist on küll veel vähe, et selget kujutust saada meie asunikudest ning nende elutingimustest. Nad sisaldavad peasjalikult ainult asunduse nime, aadressi ja perekondade arvu. Ainult nagu ääremärkusena leiame sealt teateid ka majanduslisest ja kultuurilisest olukorrast. „Kool, seltsi- ja palvemaja ühe katuse all“ (lhk. 15 nr. 4). „Kool ja selts puuduvad“ (lhk. 15, nr. 6). „Maad à 10 tiinü ja seegi õige kehv. Ei ole ühtegi seltsi ega kooli“ (lhk. 53, nr. 28). Need ja sarnased tähendused kohtame peasjalikult asunduste kohta. Harva vilksatab sekka ka mõni pikem kirjeldus asunduse looduse ja elukorralduse kohta. Ometi on see faktiline materjal, mis esitatud küll napilt, maida vaja, ning seda raamatut tuleb üheks väärtuslikumaks lugeda 1918. a. maateaduslises kirjanduses. Kahju ainult, et kadunu pole suutnud kõiki oma korjatud materjale avaldada.

4. Samuti väga väärtusline teos meie maateaduslises kirjanduses on Fr. Tuglas'e „Teekond Hispaania“<sup>1)</sup>. Maaliliselt ja tabavalt kirjeldab Fr. T. siin Hispaania „taevast, maad, ajalugu ja rahvast, inimesi ja loodust, maastikku ja ehitusi, kunsti ja kirjandust. Ja seda kõike kunstniku hingelise silmaga nähes“. See on „peenike eliit-töö, kunstniku silmaga nähtud ja mõttetarga vaatleja vaikse resignatsiooniga edasi antud“ (Postim. 1918). Pildid, mis joonistanud kunstnik K. Mägi, ei paku Hispaania tundmiseks pea midagi. Need on rohkem meeoleolulised kujutused. Palju kohasemad oleksid siin olnud päevapiltlikud ülesvõtted, mis lugemisel saadud muljet oleksid aina süvendanud.

5. Saksa keeles olen kohanud 1918. a. maateadusliste raamatute seas ühe teose, mis ka, olgugi kaudselt, puudutab Eestit. See on V. Tornius'e „Die Baltischen Provinzen“<sup>2)</sup>, mille esimene trükk ilmunud 1915. a. Raamatu peaosas on pühendatud ajaloolisele ülevaatele, nüüd iganud poliitilise korralduse ja Saksa kultuuri kirjeldusele. Maateadusline ülevaade on pealiskaudne ja lühike. Siin on refereeritud kokkuvõtlikult ainult seda, mis meile tuttav Kupffer'i „Baltische Landeskunde“ järele. Siiski, vaadeldes rahvnstikku, peatab ta ka Läänemere ranniku kiviaja ürgelanikkude juures, arvates neid üheks Ugri tõu haruks. Eest-

1) Friedebert Tuglas, Teekond Hispaania. Konrad Mägi joonistused. „Siuru“ kirjastus Tartus 1918. 172 lhk. Hind 5 idarubla.

2) Die Baltischen Provinzen. Von Dr. V. Tornius. III. Auflage, 11 bis 15 Tausend. Mit 8 Abbildungen und 2 Kartenskizzen. Verl. Teubner, Leipzig 1918. Aus Natur und Geisteswelt nr. 542.

lastest kõneleb kiitvalt, nende püsivust, visadust edasipüüdmisses ja rahulikku külma verd alla kriipsutades. Ainult Eesti kultuurilise külje vaatlusele on liig vähe ruumi antud, — vaevalt üks lehekülg. Sellevastu on sakslasi tublisti kiidetud, kes „doch die eigentlichen Herren des Landes sind“ (lhk. 19). Statistilised andmed majanduslisest elust on vananenud.

6. ja 7. Õieti huvitavat statistilist materjali pakuvad „Ühistegevuse kalender 1918. a.“<sup>1)</sup> ja „Põllumehe Taskukalender-käsiraamat 1918. a.“<sup>2)</sup>. Esimene toob teateid ühistegevuse alalt, ent eraldi huvitavad andmed avalduvad järgnevas. Seal on toodud kokkuvõtlik ülevaade meie põllumajanduse — külvipinna, karjasuuruse, elanikkude arvu jne. — üle. Ülevaade on kokku seatud nende andmete põhjal, mis andis 1916. aasta „põllumajandusline lugemine“. Need arvud, olgugi nüüd osalt vananenud, pakuvad siiski väga huvitavat pilti meie põllumajanduse kohta.

II. Aja kirjandus. Kirjeldatav aeg oli poliitiliselt kaleidoskoopiline. Sündmused ruttasid peatamata. Poliitiline võitlus, valimisteelsed kihutustööd, ilmasõda, saksa okupatsioon, vabadussõda — need esitasid ikka uut ja põnevat ainet ajalehtedele. Meeled olid ärevil ja püüdsid ahnelt igasuguseid „põrutavaid“ uudiseid, mida siis ka ajalehed ohtralt katsusid pakkuda. Selle tõttu ei jatkunud ruumi ega huvi muusisuliste kirjutuste tarvis. Isegi vanad ajalehed, mille veerud ikka heal meelel olid avatud olnud kodumaa kirjeldustele, on nüüd kuivaks jäänud. Rääkimata siis tillukestest lehekestest, mida revolutsioon äärmistes pahempoolsetes erakondades ilmale tõi. Need on oma ülesandeks võtnud revolutsiooni „süvendamise“ ning võistlevad sellepärast oma sisuahtrusega ja määratsevate sõnadega.

Neist ja teistest põhjustest, mille esitamiseks ja analüüsimiseks pole siin koht, on tingitud 1918. a. ja osalt ka 1919. a. ajalehtede sisuvaesus kodumaad kirjeldavast ainek. Umbes 1500 läbivaadatud ajalehe-numbrist<sup>3)</sup>

1) Ühistegevuse kalender 1918. VII aastakäik. Tallinnas, Eesti Ühistegevuse Liidu kirjastusel.

2) Põllumehe Taskukalender-käsiraamat 1918. Toimetanud M. Pill ja J. Hünerson. 3. aastakäik. P.-L. Põllutöö-Keskseitsi Seemnevilja Toimk. kirjastus.

3) Läbi vaadatud on 1918. a. ajalehtedest ja -kirjadest järgmised (niipalju kui Eesti Rahva Muuseumi juures asuvas Keskraamatukogus leiduvad sellekohased täiendusinõudvad tagavarad seda võimaldasid):

1. Edasi nr. 1—118; neist puudusid nr. 3, 17, 31, 32, 34, 35, 37—59, 61—64, 69—77, 79—117. 2. Eesti Kirjandus nr. 1—6 (rohkem nrid 1918. a. ei ilmunud). 3. Eesti Päevaleht Peterburis nr. 1, 2 ja 31. 4. Eesti Sõjamees nr. 1, 2 ja 5. 5. Kindralkomando 60. korpuse Valitsuse määruseleht nr. 3, 14, 20, 29, 31 ja 33. 6. Kodanik nr. 1—6 (okupatsiooniaegse Tallinna Päevalehe järglane peale okupats.). 7. Kuresaare Teataja nr. 59, 60, 61, 62, 63, 64, 98. 8. Maaliit: Terve aastakäik. Puuduvad nr. 33, 34, 44, 56, 88—91, 108, 113, 137, 159, 160, 161, 174, 179, 190, 192, 195, 196, 197. 9. Maatamees nr. 14, 15 ja 16. 10. Meie Elu (Narvas) nr. 11—45 (24. VIII.—12. XI.). Puuduvad nr. 16, 17, 22, 23, 25—27, 34 ja 44. 11. Meie Maa (Kuresaares) nr. 1—13. 12. Naiste

olen maateaduslise sisuga märkusi leidnud vast ainult 45 numbris. Ja needki tihti mõnerealised ja lühikesed. See on enam kui vähe. Eraldi tühjad on ses suhtes võõrakeelsed — saksa ja vene — ajalehed, millel mitte mingit ühendust pole maaga.

Läbilehitsetud 47 ajalehest ja -kirjast olen leidnud järgmised kirjutused, mis puudutavad kodumaad maateaduslisest küljest:

#### a) Maastik.

1. En., Uus Liivi maakond Setumaa (Maaliit nr. 31). Ülevaade asendist, statistilised andmed Dr. J. Hurt'i järele ja rahva iseloomu kirjeldus.

2. Ed. P. Paunküla mäed (Kodanik nr. 6). Pikem kirjeldus Paunküla mägede asendi ja looduse üle. („Paunküla mäed, sarnased Ambla Nikerjärve mägedele, asuvad Kose kihelk. Mäeseljakud algavad Ravila vallas „Sipelga“ mägede nime all.)

Töö ja Elu nr. 1—20. Puuduvad nr. 3—4. 13. Postimees. Terve aastakäik. Puuduvad nr. 55, 57, 77, 80, 85, 94, 95, 100, 104—108, 113, 162, 207, 208, 225, 239. 14. Postimehe lisa nr. 1—16 (VIII—XII). 15. Postimees (Uus Pärnu) nr. 11—17 (17. I.—24. I.). 16. Postimees Pärnu väljaanne nr. 1—232 (25. III. alates). Puuduvad nr. 24—29, 34—40, 43, 44, 47, 48, 56, 57, 62, 66, 77, 85, 96, 110, 124, 140, 151, 152, 185, 186, 188, 192, 197, 218, 222, 223. 17. Päevaleht nr. 23—58. 18. Rahva Heal (Võru Sõjaväelaste ja Tööraha Nõukogu Täidesaatva Komitee häälekandja) nr. 11—18 (17. I.—23. I.). 19. Rahvaleht nr. 1—38. Puuduvad nr. 31, 32, 33, 34 ja 37. 20. Riigi Teataja nr. 1—10. 21. Ristirahva Pühapäeva Leht nr. 26—43. Puudub nr. 35. 22. Sakala nr. 1—15 (nr. 1—24. II., nr. 2—15. XI; nr. 15—31. XII.). 23. Sotsialdemokraat nr. 1—37 (12. XI.—31. XII.). 24. Tallinna Päevaleht nr. 129—142. Puudub nr. 141. 25. Tallinna Teataja nr. 63—100. 26. Vaba Maa nr. 1—20 ja 171—287. Puudub nr. 16. 27. Viljandi Teataja (saksa-aeagne teateleht) nr. 5—23. Puuduvad nr. 13, 16, 18 ja 19 (nr. 23—30. VIII.). 28. Viljandi Teataja nr. 1—7. 29. Võitlus nr. 1—6. 30. Võru Teataja nr. 1 ja 2 (nr. 1—16. III.).

#### Võõrakeelsed.

31. Baltische illustrierte Zeitung nr. 1—10 (mõned ülesvõtted kodumaalt). 32. Deutsche Worte nr. 241—270 (üksikud poliitilise ilmega kirjutused Baltimaast). 33. Deutsches Wochenblatt nr. 1 ja 2. 34. Die Ostsee. Deutsche Zeitschrift für Wirtschaft und Kultur der Ostseeländer. Hrg. Rich. Pohle Berl., nr. 6 ja 8. 35. Dorpater Tageblatt nr. 1—7. 36. Dorpater Zeitung nr. 3—219. Puuduvad nr. 1, 2, 7—9, 16—18, 21, 22, 25, 29, 31—33, 35, 38, 40—42, 49, 51—55, 58—60, 62—68, 70—73, 76, 78—80, 82, 84—100, 129—137, 139—158, 160—163, 165, 166, 170, 171, 172, 177—184, 186—195, 197, 199—218. 37. Für Wenige nr. 1—4. 38. Kreis-Blatt nr. 1—29. Puud. nr. 4, 5, 7, 8, 21, 27. 39. Stimmen aus dem Osten. 40. Tagesfragen, kaks numbrit. 41. Tagesstimmen, neli numbrit. 42. Verordnungsblatt für Liv- u. Estland, nr. 22—26. 43. Verordnungsblatt des Kreises Pernau, nr. 20—25. 44. Zeitfragen, kaks numbrit. 45. Zeitstimmen nr. 16—22. 46. Молот. Aastakäik. Puud. nr. 17, 18, 24, 31 (viimane nr. 31. XII). 47. Ревельское Обозрение nr. 1—24. Puud. nr. 9 ja 19.

3. R. H., Kuremäe kiriku kurbmäng (Maaliit nr. 39 ja 40). Esi-  
meses numbris Kuremäe ja selle ümbruse kirjeldus, teises — ajalooline  
ülevaade.

4. —, Vastemõisa kiri (Postimees nr. 1). Vastemõisa valla  
kirjeldus lühedalt (piirid, põllud, mets, mõisad, koolid).

5. P. Saavel, Kirjad sõjaliinilt (Vaba Maa nr. 5, 6, 7, 8, 12).  
Üksikud meeleolulised maastikukirjeldused Narva väerinnalt (Oru jaamas,  
Jõhvis, Rakveres, Orul).

6. G. Vilberg, Umbjärvedel (Postimees nr. 173). Kirjeldab mõnede  
järvede soostumist Harjumaal.

#### b) Tööstus ja kaubandus.

7. Kodumaa tööstuse seisukord (Päevaleht nr. 37.). Tallinna fabri-  
kantide ühisuse märgukiri tööstuse üle Eestis.

8. Kodumaa rikkused (Postim. nr. 63).

9. Kodres, J., Liivimaa jõed ja järved ja nende tähtsus kodumaa  
majanduses (Maaliit nr. 151—155 ja 157). Püüab näidata arvudega, kui suur  
varandus peitub meie vetes. Tarvitab v. z. Mühlени andmeid.

10. Virtsjärve kanal (Post. 75). Ajalooline ülevaade.

11. —en., Veetee Tartu ja mere vahel (Maaliit nr. 26 ja 27)  
Samuti.

12. Jes, Meie sadamalinnade väline kaubitsemine 50 a. eest  
(Maaliit nr. 47, lisal.) Statistilised andmed 1858.—1862. a. kohta; puudu-  
tab eriti Pärnu sadamat.

13. E. T., Linnade kasvamine Eestis (Postimehe lisa nr. 5 ja 6).  
Näitab 1881. ja 1897. a. andmete põhjal meie linnade kasvamist, selgitades  
ühtlasi ka selle põhjusi.

14. K. E., Kas on Eesti rahvariik võimalik? III (Postimees  
nr. 1). Arvustikulised andmed merekaubandusest ja karjakasvatusest,  
millega tõendatakse Eesti riigi võimalikkust.

15. Rbn., Arvustikuteated Baltimaalt (Postimehe nr. 16). 1897. a.  
andmed. Tarvitab A. v. Transehe-Roseneck'i „Baltische Bürgerkunde't“.

16. M. J. Eisen, Sõda ja sündivus (Maaliit nr. 20). Näitab Tartu  
koguduste aruannete ajal sündivuse kahanemist sõja ajal.

17. M. J. Eisen, Sõja mõju surevusesse (Maaliit nr. 22). Näitab  
samade aruannete põhjal surevuse kasvu.

18. Kirchhoff, H., Wert der Küste Estlands (Die Ostsee nr. 6).

19. Ungern-Sternberg, Dr. R., Russlands Ausfuhr über die  
Ostseehäfen vor dem Kriege (Die Ostsee nr. 6 ja 8).

20. Carlberg, Bahnprojekte in Baltland (Die Ostsee nr. 8).

#### Kirjanduslised väljavõtted ja arvustused.

21. F. Tuglas, Teekond Hispaania. K. Mägi joonist. Siuru kir-  
jast., 172 lhk. (Postim.).



22. J. K., H. Turp, Kodumaa geograafia Eesti algkoolidele, 4. parand. ja täiend. tr. Viljandis (Päevaleht nr. 39).

23. —ks—, Kulla- ja pärlotsijad vanas Eestis (Vaba Maa nr. 2). Väljavõtted St. Petersburg. Zeitung'ist 1832 nr. 9 ja Inland'ist 1856.

24. M. J. Eisen, Tartu ümbruse mõisa- ja vallanimed (Post. nr. 18).

25. M. J. Eisen, Naiste osa Eesti kohanimedes (Naiste Töö ja Elu nr. 11—12). Kohanimed, mis alguse saanud naiste nimedest.

26. G. Vilberg, Kagu, edel, loode, kirre (Postim. nr. 173). Soovitab neid ka ajakirjanduses tarvitada.

27. G. Freytag, Karte der Ostseeprovinzen Kurland, Livland, Estland. Mõõtkava 1:1.000.000. Värvides. Nimed väga rikutud.

(Järgneb).

---

## Toimetusele saadetud kirjandus.

Johannes Barbarus: Katastroofid (1919—1920). „Auringo“ kirjastus Tallinnas 1920. 64 lhk. Hind 25 mrk. ja 35 mrk.

Maurice Maeterlinck: Pelléas ja Mélisande. Prantsuskeelest Marie Under. „Auringo“ kirjastus Tallinnas 1919. 56 lhk. Hind 17 mrk. 50 penni.

Arthur Adson: Henge palango. Teine tävwendet trükk. „Auringo“ kirjastus Tallinnas 1920. 64 lhk. Hind 20 mrk.

Jaan Oks: Neljapäev. Novellid ja miniatüürid. Välja annud Arthur Adson. „Auringo“ kirjastus Tallinnas 1920. 87 lhk. Hind 45 mrk. ja 54 mrk.

Marie Under: Valik Saksa uemast lüürikast: Becher, Benn, Blass, Boldt, Dehmel, Ehrenstein, George, Goll, Hasenclever, Hatzfeld, Heym, Heynicke, Hofmannsthal, Klabund, Lasker-Schüler, Lotz, Rilke, Stadler, Traki, Werfel, Wolfenstein. „Auringo“ kirjastus Tallinnas 1920. 187 lhk. Hind 95 mrk. ja 120 mrk.

Rich. Kullerkupp: Üüröömsad papuad. Naljandid. J. Ploompuu raamatukaupluse kirjastus Tallinnas, 1920. 48 lhk.

N. Rimski-Korssakov: Praktiline harmoonia õperaamat 1: Harmoonia. Tõlkind Juhan Zeiger. K.-a.-s. „Varrak“ 1920. 84 lhk. Hind 40 mrk.

Vene kirjanikud Eesti koolidele, sõnastikuga. № 1: M. Ю. Лермонтов. Toimetanud L. Elmanovitsh ja M. Uusna, Paide gümnaasiumide õpetajad. K.-a.-s. „Varrak“ Tallinnas 1920. 115 lhk.

A. Krims-Kotkas: Vene keele lugemise raamat Eesti koolidele I. IV keele õppeaasta. K.-a.-s. „Varrak“ Tallinnas 1920. 88 lhk. + sõnaraamat 16 lhk.

Hugo Reiman: Filosoofia ajaloo käsitamise ülesanded. K.-a.-s. „Varrak“ Tallinnas 1920. 32 lhk. Hind 30 mrk.

M. Univer: Kasvatusteadus I: 1) üldilised andmed; 2) füüsiline kasvatus. K.-a.-s. „Varrak“ Tallinnas 1920. 90 lhk.

# Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanne

# „EESTI KIRJANDUS“

jatkab käesoleval (1921.) aastal — XV aastakäiguna — oma ilmumist sennisel kujul, iga kuu kohta üks number.

**Tellimisehind: 200 marka aastas.**

„Eesti Kirjanduse“ sennistest aastakäikudest on veel tagavaral:

XIII aastakäik (1918/19) — hind 120 marka.

XIV „ (1920) — „ 140 „

„Eesti Kirjanduse“ varemate aastakäikude üksikuid numbrid à 10—20 marka.

Samuti on ladus veel Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamatu varemaid aastakäikuseid (I—IV, VI—IX), müügihind à 50 mrk.

Oma kirjastuseladust soovitame järgmisi raamatuid:  
J. Jõgever: **Eesti keele häälikute ajalugu.** Hind 35 mrk.  
Joh. Kunder: **Eesti vanemad laulikud.** Hind 20 mrk.  
Balthasar Russov: **Liivimaa kroonika.** Tõlkinud K. Leetberg. I anne: hind 60 mrk., II anne: hind 110 marka.

Rud. Wallner: **Arstirohtude ladina-eestikeelne sõnastik.** Hind 35 mrk.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastuseladu ja asjaajamise büroo asub Tartus, Gildi uul. nr. 8, teisel korral, Eesti Rahva Muuseumi ruumide juures. Asjaajamise tunnid äripäeviti kella 9—2 ja 4—6.

Seltsile ehk tema toimkondadele saadetavate kirjade ja muude postisaadetiste a a d r e s s: Eesti Kirjanduse Selts, Tartus (postkast nr. 25).

## **Seltsi liikmemaksu suurus:**

1919. aasta kohta 5 mrk.

\* 1920. „ „ 25 „

1921. „ „ 50 „

Eluaegne (ühekordne) liikmemaks 1000 marka.

## **Eesti Kirjanduse Selts.**